

სოფიო მუჯირი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**<CH> გრაფიკის შემცველი გერმანული
საკუთარი და გეოგრაფიული სახელების
ქართულად გადმოტანის საკითხი**

SOPHIO MUJIRI

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

***THE ISSUE OF GEORGIAN TRANSLATION OF
GERMAN PROPER NAMES AND TOPOYMS CONTAINING THE
GRAPHEME <CH>***

The paper focuses on the issue of Georgian translation of German proper names and toponyms containing the grapheme <ch>. The German velar sound [x], denoted by the grapheme <ch>, is transmitted into Georgian by means of the glottal sound “b”. This is an undoubted fact. However, Georgian has no correlate of the German palatal sound [ç]. This sound is transmitted into Georgian in two ways, by “b”(kh) and “ჰ”(h) forms. In order to choose the best form out of these two sounds, I have analyzed the normative forms of the above-mentioned sounds in the literary German language, as well as their phonetical, phonological and graphic peculiarities. It is well known that, in the German language, the grapheme <ch> denotes both velar [x] and palatal [ç], which are combined variants of one and the same phoneme /x/, and differ solely by the place of articulation. Substitution of these sounds does not change the meaning of the word.

A totally different sound is a glottal fricative [h]. It differs from the above-mentioned sounds by the place of articulation, as well as by its nature and position in a word. Substitution of both velar [x] and palatal [ç] by the fricative [h] leads to a change in the meaning of the word. Therefore, it is inadmissible to transfer the sound [ç] by means of the phoneme ჰ into Georgian, solely based on the similarity of pronunciation. Besides, in borrowed proper names and toponyms, the Georgian spirant ჰ is easily lost before the vowels and at the end of the word. Georgian ჰ has its own function: it denotes the German sound [h] when transferring German proper names into Georgian. Thus, this grapheme cannot be used to denote the German palatal [ç] in the Georgian versions of proper names and toponyms. To summarize all the above-mentioned, we can conclude that the expression of German palatal [ç] by means of the Georgian glottal “ჰ” is incorrect. For contemporary literary Georgian language, it is more natural and acceptable to use the grapheme “b” for both German sounds [x] and [ç], denoted by the grapheme <ch>.

გერმანული წარმომავლობის საკუთარ და გეოგრაფიულ სახელებში <ch> გრაფემით აღინიშნება ველარული [x] და პალატარული [C] ბგერები. ველარული [x] (ე. წ. „ach-Laut“-ი), ქართულში გადმოიცემა „ხ“ ბგერით. პალატალური [C] ბგერის (ე.წ. „ich-Laut“-ის) შესატყვისი კი ქართულს არა აქვს. მისი ქარ-

თულში გადატანის საკითხი, ჯერ კიდევ არაა ცალსახად გადაწყვეტილი და კითხვის ნიშანს აჩენს: უნდა გადავიტანოთ ის ქართული „ხ“ თუ „ჭ“ ბგერით? პარალელური ფორმებიდან უპირატესის ასარჩევად, სასურველია ერთი საერთო წესის შემოღება, რომელიც მისაღები იქნება როგორც გერმანული, ისე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმისათვის. ამისათვის საჭიროა შემდეგი ფაქტორების გათვალისწინება:

1. თანამედროვე გერმანულ სალიტერატურო ენაში <ch> გრაფემით გამოცემული ბგერების დამკვიდრებული, ნორმატიული ფორმების განხილვა, რომლებიც ეფუძნება მოცემული ენის ფონეტიკურ, ფონოლოგიურ და გრაფემულ სისტემებს;

1. პალატალური [C] ბგერის („ich-Laut“-ის) ქართულში გადატანის ფორმებიდან სწორი, მართებული ფორმის არჩევა, რომელიც წინააღმდეგობაში არ მოვა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმასთან;

2. დღევანდელ ქართულ სალიტერატურო ენაში უკვე დამკვიდრებული პარალელური ფორმებიდან ქართულისათვის უფრო ბუნებრივი და მისაღები ფორმის შენარჩუნება.

შევეცდებით, ზემოჩამოთვლილ საკითხებს ამავე თანმიმდევრობით გავცეთ პასუხი:

1. განსახილველი ბგერების [x], [C] და [h] ფონეტიკური, ფონოლოგიური და გრაფემული მახასიათებლები

<ch> გრაფემით გამოხატული ბგერები: ველარული [x] („ach-Laut“-ი) და პალატარული [C] („ich-Laut“-ი), ფონეტიკურად მსგავსი ბგერებია. არტიკულაციის რაგვარობის მიხედვით, ორივე ბგერა ყრუ ფრიკატივია. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მხოლოდ არტიკულაციის ადგილით: [x] არის დორსოველარული, ხოლო [C]- დორსოპალატარული ფრიკატივი, რომლის არტიკულაციის ადგილი წინაენისმიერი ბგერების წარმოთქმას ესადაგება და შესაბამისად, წინაა გადაწეული. /x/ და /C/ ფონემები არ ქმნიან ოპოზიციურ „მინიმალურ წყვილს“, რაც ყოველი ენის ფონემური ინვენტარის დადგენის მეთოდია, მაგრამ, წარმოადგენენ ერთი ფონემის ალოფონებს (Mujiri, 2018:47), კერძოდ /x/ ფონემის კომბინატორულ ვარიან-

ტებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ /x/ და /C/ ალოფონები ხასიათდებიან კომპლემენტარული დისტრიბუციით, ანუ არასოდეს არ გვხვდებიან ერთი და იმავე ბგერით კონტექსტში: „როდესაც ორი აკუსტიკურად ან არტიკულაციურად მონათესავე ბგერა არასოდეს არ გვხვდება იმავე ბგერების გარემოცვაში, მაშინ ისინი უნდა განვიხილოთ, როგორც ერთისა და იმავე ფონემის კომბინატორული ვარიანტები“ (იხ.: Hall, 2000:63-64; Meinhold/Stock, 1982:133-134; Mujiri, 2018:32-33).

გერმანულ ენაში ველარული [x] ბგერა გვხვდება ინიციალურ პოზიციაში¹ და სიტყვის ბოლოს. ის წარმოითქმება უკანა და ცენტრალური რიგის ხმოვნების [ü:, U, o:, O, a:, a] და დიფთონგის [ao»] შემდეგ, მაგ.: Buchloe [Úbu:xlo»] - ბუხლოე, Bochum [Úbo:xUm, ÚbOxUm] - ბოხუმი, Koch [ÚkOx] - კოხი, Dachau [Údax-a»i] - დახაუ, Salzach [Úzalt»sax] - ზალცახი, Gorbach [ÚgOrbax] - გორბახი და ა.შ.

[C] გვხვდება სიტყვის დასაწყისში², სიტყვის შუაში და ბოლოში, ანუ სამივე პოზიციაში. ის წარმოითქმება წინა რიგის ხმოვნების [i:, i, y:, y, e:, E, ø:, œ], ორი დიფთონგის [Q», ø»] შემდეგ და სუფიქსებში: -ig; -lich და -chen, მაგ.: Dietrich [Údi:triC] - დიტრიხი, München [ÚmynC»n] - მიუნხენი, Brecht [brECt] - ბრეხტი, Albrecht [ÚalbrECt] - ალბრეხტი, Mönchengladbach [»mo»enC»nÚglatb»ax] - მიონხენგლადბახი, Eichendorff [Úa»eC»ndOrf]- აიხენდორფი, Feuchtwanger [Úfo»øCtvaN»r] - ფოიხტვანგერი და ა.შ.

უცხო წარმოშობის სიტყვებში <ch> - გრაფემით აღინიშნება:

1. ბგერა [k], მაგ. Christ [Úkrist] - ქრისტე, Christa [Úkrista:] - ქრისტა, Chronik [Úkro:nik] - ქრონიკა, Chemnitz - [ÚkEmnit»s] - ქემნიცი;³ 2.

1 ასევე რუსული წარმოშობის სიტყვებში: Chabarowsk [xa«ba:Ofsk], Charkow [«xarkOf]

2 იშვიათი გამონაკლისების გარდა, ბერძნულიდან და ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში, მაგ. Chemie [Xe«mi:] China [«Xi:na], Chirurg [Xi«rYrk] და სხვ.

3 ბერძნული და ლათინური ენებიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებიც შეიცავენ <ch> გრაფემას, ქართულში გადმოვიდა, როგორც „ქ“ და არა, როგორც „ხ.“ (იხ. თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები 1. 1970, გვ.4.)

ბგერა [S], მაგ.: die Charite [SariŮte:] - შარიტე, Chopin [SOŮpEã] - შოპენი, Don Quichotte [dO= kiŮSot] - დონ კიხოტი; 3. ბგერა [tʰS], მაგ. Chile [ŮtʰSi:le:] - ჩილი, Tchibo [Ů tʰSi:bo] - ჩიბო, Chamberlain [Ů tʰSEmb«rlin] - ჩემბერლენი და სხვ.

ბგერა [h] სრულიად განსხვავდება [x] და [C] ბგერებისაგან. ეს ბგერა არის ყრუ, გლოტალური ფრიკატივი (ნაპრალოვანი). ზოგი მეცნიერი მას მიიჩნევს არა თანხმოვნად, არამედ ხმოვნად, რადგან მისი არტიკულაცია ხმოვანთა არტიკულაციის მსგავსია¹. მეცნიერთა რიგი [h] ბგერას თვლის ე. წ. „მცოცავ ფონემად“ („Gleitlaut“-ად, როგორცაა მაგ. გერმანული დიფთონგების მეორე კომპონენტი). მეცნიერთა ნაწილი კი [h]-ს უწოდებს აპროქსიმანტს, ანუ ამსგავსებს მას [l] და [j] ბგერებთან (Staffeldt, 2010:88-90). ამ მოსაზრებათა შეჯამების შედეგად, შეიძლება ითქვას, რომ [h] უნდა განლაგდეს თანხმოვანთა და ხმოვანთა ზღვარზე, როგორც „მცოცავი“ ან აპროქსიმანტი ფონემა. ფონეტიკურად [h] ახლოა მხოლოდ ხმოვნის „მაგარ შემართვასთან“ („Knacklaut“-თან) და არა რომელიმე თანხმოვანთან. გადამწყვეტი ფონოლოგიური ფაქტორი, რის გამოც [h] ბგერას თვლიან თანხმოვნად, არის მხოლოდ ის, რომ ის ქმნის ოპოზიციურ წყვილებს არა ხმოვნებთან, არამედ თანხმოვნებთან (Haal, 2000:11; Mujiri, 2018:42-44).

ბგერა [h]-ს წარმოთქმის წესი და პოზიცია სიტყვაში სრულიად განსხვავდება [x] და [C] ბგერებისაგან. [h] წარმოითქმის სიტყვისა და მარცვლის დასაწყისში, ხმოვნების წინ, მაგ: Ham-burg, Gotthold, Hans, Heinrich, Johannes და სხვ.²

ამრიგად, კითხვაზე, თუ როგორია ზემოთ განხილულ ბგერათა ნორმატიული ფორმა გერმანულ სალიტერატურო ენაში და მათი ფონეტიკური, ფონოლოგიური და გრაფემული მახასი-

1 როგორც [h]-ს, ასევე ხმოვანთა წარმოქმნისას პირის ღრუში არ იქმნება დაბრკოლებები ხშულობის ან ნაპრალოვანების სახით.

2 [h] არ წარმოითქმის: ა) რედუცირებული e-ბგერის უმახვილო i და u ხმოვნების წინ, მაგ. fähig, Verleihung; ბ) თანხმოვნის შემდეგ, იმავე მარცვალში, მაგ. Rhythmus, Walter; გ) ფრანგული წარმოშობის სიტყვებში.

ათებლები, შეიძლება გავცეთ შემდეგი პასუხი: <ch> გრაფემით აღნიშნული, ფონეტიკურად ერთმანეთის მონათესავე ბგერები, ველარული [x] და პალატარული [C], სრულიად განსხვავდებიან [h] ბგერისაგან როგორც არტიკულაციის ადგილითა და რაგვარობით, ისე წარმოთქმითა და პოზიციით სიტყვაში.

დაბოლოს, კიდევ ერთი ფონოლოგიური არგუმენტი გერმანული პალატარული [C] ბგერის ქართული ხორხისმიერი „ჰ“ ბგერით ჩანაცვლების საწინააღმდეგოდ: გერმანულ დიალექტებში, კერძოდ, მიუნსტერის არეალში, პალატარული [C] ბგერის ნაცვლად, წარმოთქვამენ გლოტარულ [x] ბგერას. [x] ბგერა გვხვდება იმ ბგერით კონტექსტში, სადაც სტანდარტული წარმოთქმის მიხედვით უნდა გვქონდეს პალატარული [C] (ich-Laut-ი ანუ ე.წ. „რბილი ხ“). მაგ., სიტყვა „Milch“-ში („რძე“), ბგერა [C] წარმოითქმება როგორც [x]: [milx] (Staffeldt, 2010: 86). მიუხედავად ამისა, სიტყვის მნიშვნელობა მსმენელისათვის გასაგებია.

იგივე შეიძლება ითქვას სტანდარტული გერმანული წარმოთქმის შესახებ: თუ სიტყვაში [x] და [C] ბგერებს სხვადასხვა ბგერით კონტექსტში ერთმანეთით ჩავანაცვლებთ, ეს მხოლოდ წარმოსათქმელად იქნება ძნელი, მაგრამ სიტყვის მნიშვნელობა ამით არ შეიცვლება. ისე რომ, ამ შემთხვევაში შეიძლება ვილაპარაკოთ არა ფონემატურ განსხვავებაზე, არამედ მხოლოდ ფონეტიკურად არაკორექტულ წარმოთქმაზე. იგივე არ შეიძლება ითქვას, თუ ფონეტიკურად არამონათესავე [h] ბგერით ჩავანაცვლებთ [x] ან [C] ბგერებს¹.

2. <ch> გრაფემით აღნიშნული [x] და [C] ბგერები, რომელი ფორმით უნდა გადმოვიტანოთ ქართულში? რომელია ქართულისთვის უფრო მისაღები, „ხ“ თუ „ჰ“?

<ch> გრაფემით აღნიშნული გერმანული ველარული [x] და პალატარული [C] ბგერები, რუსული თარგმანების ზეგავლენით, ქართულში გადმოიცემოდა მხოლოდ „ხ“ გრაფემით. ეს ტრადი-

1 შეადარეთ შემდეგი მაგალითები: Chankasee [↔xa=kaze:], მაგრამ არა: ô[↔ha=kaze:], ô[X↔a=kaze:], Chaskowo bulg. [xaskOvO], მაგრამ არა: ô[haskOvO], ô[XaskOvO].

ცია დამკვიდრდა ცნობილ მწერალთა, მთარგმნელთა და მეცნიერთა: კონსტანტინე გამსახურდიას¹, გრიგოლ ხავთასის², ვ. ფურცელაძის³, კარლო და გიორგი ჯორჯანელის⁴, გივი კარბელაშვილის⁵ და სხვათა სამეცნიერო შრომებსა და თარგმანებში, რომლებშიც ვხვდებით შემდეგ მაგალითებს:

ჰაინრიხ ჰაინე, ერის მარია რემარკი, ფრიდრიხ შილერი, ბერტოლტ ბრეხტი, ჰაინრიხ მანი, კურტ ტუხოლსკი, ლიონ ფოიხტვანგერი, ჰაინრიხ ბიოლი, ფრიდრიხ ჰეგელი, ფრიდრიხ ნიცშე, რიხარდ ვაგნერი, ვოლფგანგ ბოროხერტი, ულრიხ ბეხერი, ვოლფრამ ფონ ეშენბახი, იოჰან გოტლიბ ფიხტე და ა. შ.

ამდენად, ქართულ სალიტერატურო ენაში ველარული [x] ბგერის ქართული „ხ“ გრაფემით გადმოტანის ფორმა უკვე დამკვიდრებულია და კამათს არ იწვევს.

პრობლემატურია <ch> გრაფემით აღნიშნული პალატარული [C] ბგერის ქართული „ხ“ ან „ჰ“ გრაფემით გადმოტანის საკითხი. რადგან ბგერა [C] ქართულს არა აქვს, დამკვიდრდა გადმოტანის პარალელური ფორმები: „ხ“ და „ჰ“, მაგ.: Schleicher - შლაიჰერი და შლაიხერი, Fichte - ფიჰტე და ფიხტე, Feuchtwanger - ფოიჰტვანგერი და ფოიხტვანგერი, Becher - ბეჰერი და ბეხერი და ა. შ. ამ გარემოებას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ მთარგმნელები ცდილობდნენ მხედველობაში მიეღოთ გერმანული ენის მოცემული ბგერის წარმოთქმაც. ცდებს, გერმანული პა-

- 1 იხ. სათანადო მაგალითები ვ. გამსახურდიას თარგმანში: ერის მარია რემარკი, „დასავლეთის ფრონტი უცვლელია“. 193 „სახელგამი“/ 2011 წელი საგამომცემლო სახლი ლაბირინთი. თბილისი.
- 2 იხ. გრ. ხავთასის: „ნარკვევები გერმანული ლიტერატურის ისტორიიდან“, ნაწ. 2. თბილისი, განათლება, 1965.
- 3 იხ. ვ. ფურცელაძე, „გერმანული გრაფემის გადმოცემა ქართულში“, თსუ შრომები, ენათმეცნიერება, ტ. 164, 1975, თბილისი, გვ. 141-147.
- 4 იხ. ჯორჯანელის თარგმანი: ბერტოლტ ბრეხტი, „კავკასიური ცარცის წრე“. <https://opac.iliauni.edu.ge/eg/opac/record/8589>
- 5 იხ. გ. კარბელაშვილის თარგმანი: ერის მარია რემარკი, სამი მეგობარი. ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1973.

ლატარული [C] ბგერის წარმოთქმასთან მიმსგავსებით გადმო-
ელთ ქართულში „ჰ“ გრაფემა, ვხვდებით ჩვენი სასიქადულო
პედაგოგების, მეცნიერებისა და მთარგმნელების, ნ. კაკაბა-
ძის,¹ ჯორჯანელების (ზოგ შემთხვევაში)² და სხვათა მეცნიე-
რულ შრომებსა და თარგმანებში, რომლებშიც ვხვდებით მაგა-
ლითებს „ჰაეთი“: „ჰაინრიჰ ჰაინე, ულრიჰ ბეჰერი, ვოლფგან
ბორჰერტი, ჰაინრიჰ მანი, ფრიდრიჰ დიურენმატი, ჰაინრიჰ ბი-
ოლი, ერიჰ მარია რემარკი, გერჰარტ ჰაუპტმანი, ლიონ ფოიჰ-
ტვანგერი“ და სხვ. გარდა გერმანელ მწერალთა და მოღვაწეთა
სახელებისა, გვხვდება ამგვარად თარგმნილი გეოგრაფიული
სახელებიც: ციურიჰი, მიუნჰენი და ა.შ.

ახლა განვიხილოთ, თუ რამდენად მისაღებია [C] ბგერის
„ჰ“ ფონემით გადატანა თავად ქართულში. გიორგი ახვლედი-
ანი აღნიშნავს, რომ „დღეს ქართულში „ჰ“ ბგერა საერთოდ და-
კარგვის გზაზეა.“ [...] „განსხვავებით სხვა ბგერებისაგან, „ჰ“-ს
ადგილს სხვა ბგერა არ იკავებს (ამბობენ, მაგ., აერი ან უფრო
იშვიათად (ახვლედიანი, 1999:192). კიტა ჩხენკელის მიხედვით,
„ქართულ სიტყვებში „ჰ“ იშვიათად გვხვდება. ქართველი ამ
ბგერას უმეტესად იყენებს უცხო წარმოშობის სიტყვებში: ჰავა,
ჰანგი, ჰორიზონტი. ქართული „ჰ“ ბევრად უფრო სუსტია, ვიდრე
გერმანული h.“ [...] „სპირანტი „ჰ“, ხმოვნების წინ ადვილად
იკარგება ქართულში, ზოგჯერ - სრულიად უკვალოდ, მაგ: ჰამბა-
ვი - ამბავი, ჰარამი - არამი, ჰალალი - ალალი და სხვ.“³

1 იხ. კაკაბაძე, ნ. (1967): „თომას მანი-ადრეული შემოქმედება
(1893-1900), „თსუ გამომცემლობა,; იხ. აგრეთვე: კაკაბაძე, ნ.
ჰაინრიჰ ბიოლი საქართველოში: დასავლელი მოგზაური და
აღმოსავლელი დისიდენტი: ნონკონფორმისტული ხიდი [https://
ge.boell.org/ka/2015/03/02/hainrih-bioli-sakartveloshi-dasavle-
li-mogzauri-da-agmosavleli-disidenti-nonkonpormistuli](https://ge.boell.org/ka/2015/03/02/hainrih-bioli-sakartveloshi-dasavleli-mogzauri-da-agmosavleli-disidenti-nonkonpormistuli)

2 იხ. ჯორჯანელების მიერ ნათარგმნი ერიხ მარია რემარკის
„ჟამი სიცოცხლისა და ჟამი სიკვდილისა,“ რომლის წინა-
სიტყვაობაში უკვე „ჰაე“ ფორმაა გამოყენებული. [http://ibooks.
ge/books/jami-sitsotskhilisa-da-jami-sikvdilisa/683](http://ibooks.ge/books/jami-sitsotskhilisa-da-jami-sikvdilisa/683)

3 იხ. კაიშაური, ლ. „გერმანული ch გრაფემის ქართულად გა-
დმოცემის საკითხისთვის“ [https://ice.ge/of/wp-content/uplo-
ads/2019/03/Kaishauri-L._QSKS_6Tomi_337-336gv._opt.pdf](https://ice.ge/of/wp-content/uploads/2019/03/Kaishauri-L._QSKS_6Tomi_337-336gv._opt.pdf)

გავავლოთ პარალელი ქართულ „ჰ“ და ბერძნულ h-ს შორის. შესაბამის მაგალითს ვპოულობთ „თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებში“: „ბერძნულში ხორხისმიერი h-ს გადმოსაცემად საგანგებო ასო არ მოიპოვებოდა. რომაელი გრამატიკოსები მის გამომხატველ ასოს, არც კი უწოდებდნენ ასოს, არამედ მას მხოლოდ ნიშანს ეძახდნენ. [...] „ბერძნულში h სიტყვის დასაწყისში სუსტად ისმოდა, სიტყვის ბოლოში კი თითქმის სულ იკარგებოდა. საშუალო ბერძნულში ჰ გაქრა, რის გამოც ძველ ქართულში h არ გვხვდება, მაგ.: (ჰ)ელადა, (ჰ)ეფეს-ტო და ა. შ., თუმცა გვხვდება ძველი ბერძნულიდან შემორჩენილი და ქართულში მნიგნობრული გზით დამკვიდრებული „ჰ“-ც, მაგ. ჰეროდე, ჰრომი“ ... თანამედროვე) 1970:43).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვიზიარებთ ღია კაიშაურის შემდეგ მოსაზრებას: „თუ გერმანული ch გრაფემით დაწყებულ სიტყვას ქართული „ჰაეთი“ გადმოვცემთ, შეიძლება ეს ბგერა ბოლოს და ბოლოს სულ დაიკარგოს და დაგვრჩეს, მაგ. გერმ. Chiemsee -ს ნაცვლად (ჰ)იმზეე. [...] „ქართულში არ მოგვეპოვება არც ერთი ფუძე, „ჰ“-ზე რომ ბოლოვდებოდეს (გარდა რამდენიმე შორისდებულისა: ვაჰ, ეჰ, ოჰ).“ [...] „ადვილი წარმოსადგენია, რომ ქართულისათვის სუსტი „ჰ“ უცხოური ენებიდან შემოსული საკუთარი და გეოგრაფიული სახელების ბოლოსაც დაიკარგოს და დაგვრჩეს: გერმ. Heinrich - ის ნაცვლად ჰაინრი, გერმ. Friedrich - ის ნაცვლად ფრიდრი“ და ა. შ.

მხედველობაშია მისაღები შემდეგი გარემოებაც: გერმანული ენის h ბგერა ქართულშიც „ჰ“ ბგერით გადმოიცემა: ჰალე, ჰამბურგი, ჰარცი, ჰაიდელბერგი, ჰესენი, მანჰაიმი და სხვ. ამდენად, ქართულ „ჰ“-ს თავისი ფუნქცია აქვს და მისი გამოყენება პალატარული [C] ბგერის გადმოსაცემად ზედმეტი ხდება.

3. დღევანდელ ქართულ სალიტერატურო ენაში დამკვიდრებული პარალელური ფორმებიდან რომლის შენარჩუნებაა მართებული?

ზემოთქმულის საფუძველზე, შეგვიძლია დავადგინოთ გერმანული <ch> გრაფემით აღნიშნული ბგერების ქართულად გადმოცემის შემდეგი წესი: გერმანულ ენაში ველარული [x] და

პალატალური [C], ერთი /x/ ფონემის ვარიანტებს წარმოადგენენ და არ შეიძლება მხოლოდ მათ განსხვავებულ წარმოთქმაზე დაყრდნობა. გერმანული ch გრაფემით აღნიშნული [x] და [C] ბგერების გადმოტანა ქართულში შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ „ხ“ ფორმით, რაც მეტადაა დამკვიდრებული და, ამდენად, მისაღებიც ქართული სალიტერატურო ენის ნორმისათვის. ამგვარად, ქართულად გადმოტანილ პირთა და გეოგრაფიულ სახელებში გვექნება: ციურიხი, ბუხენვალდი, ბოხუმი, ალბრეხტი, ბეხერი, ბრეხტი, რიხტერი, ფოიხტვანგერი, აიხინგერი და ა. შ.

ლიტერატურა

- არაბული, ა. 2004**, ქართული მეტყველების კულტურა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- ახვლედიანი, გ. 1999**, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები. თბილისი, სულხან-საბა ორბელიანის სახ. თბილისის სახ.პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 1999:192.
- გიგინეიშვილი, ი. 1972**, „უცხოურ პირთა და გეოგრაფიული სახელების ქართულად გადმოცემისთვის“, გვ. 246-255. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წიგნი პირველი, მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი.
- თანამდროვე... 1986**, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, პირველი კრებული, გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- კაიშაური ლ.**, გერმანული ch გრაფემის ქართულად გადმოცემის საკითხისთვის. https://ice.ge/of/wp-content/uploads/2019/03/Kaishauri-L_QSKS_6Tomi_337-336gv_opt.pdf.
- Hall, T.A. 2000**, Phonologie. Eine Einführung. Berlin/New York. Walter de Gruyter.
- Meinhold, G. Stock, E. 1982**, Phonologie der deutschen Gegenwartssprache. VEB Bibliographisches Institut Leipzig.
- Mujiri, S. 2018**, Einführung in die Phonologie des Deutschen. „Universal“.
- Staffeldt, S. 2010**, Einführung in die Phonetik, Phonologie und Graphemik des Deutschen. Staufenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, Tübingen.